

سخنرانی سفیر قرقیزستان در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی

بنا به دعوت و هماهنگی مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز آقای مدنکان شریم‌کولوف سفیر قرقیزستان در تاریخ سه‌شنبه ۲۶ خرداد ۱۳۸۸ در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی سخنرانی نمود. در این جلسه علاوه بر مدیرکل دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، سفیر تاجیکستان در تهران، جمعی از کارشناسان دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی و دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه نیز حضور داشتند.

قبل از پرداختن به مشکل آب در آسیای مرکزی، بایستی به یک واقعه تاریخی در ۲۵۵۰ سال پیش اشاره کنیم. این مسأله مربوط به منطقه واقع در بین رودهای دجله و فرات می‌باشد. زمانی که پادشاه ایران کوروش قصد گسترش قلمرو خود را داشت به بابل رسید این قلعه، قلعه‌ای غیرقابل نفوذ بود زیرا که توسط آبی که از فرات وارد آنجا می‌شد، محصور بود، لذا وی به کمک همفکران هوشمند خود تصمیم گرفت با تغییر مسیر رودخانه از طریق بستر خشک رودخانه، شبانه بابل را فتح نماید که موفق به این کار نیز شدند و به دنبال آن یهودیانی را که در اسارت بودند نیز آزاد کردند. پس همواره نقش آب بسیار مهم است و اگر مسیر آب بسته شود، می‌تواند مشکلات بسیاری را به دنبال داشته باشد.

آقای شریم‌کولوف در ابتدای سخنرانی خود، مختصراً به روابط دو جانبه ایران و قرقیزستان اشاره نمود و اظهار داشت: روابط میان دو کشور پس از استقلال این جمهوری از ۱۸ سال پیش آغاز گردید و اولین سند همکاری میان طرفین در سال ۱۹۹۱ به امضای ایشان و آقای دکتر ولایتی وزیر امور خارجه سابق جمهوری اسلامی ایران رسید و این روابط رو به گسترش می‌باشد. در حال حاضر حدود ۱۷۰ شرکت ایرانی و ایرانی - قرقیزی در قرقیزستان مشغول به فعالیت گسترده هستند که برای مثال، می‌توان از شرکت مارسا که در حال ساخت کارخانه سیمان با سرمایه‌ای بالغ بر ۱۵۰ میلیون یورو می‌باشد، نام برد.

ایشان در ادامه به بیان دیدگاه‌های خود در خصوص بحران آب و انرژی در آسیای مرکزی و قفقاز به شرح زیر پرداخت:

در رابطه با مسأله آب در آسیای مرکزی بایستی بگویم همان‌طور که می‌دانید جمهوری‌های استقلال یافته تاجیکستان، ازبکستان، قرقیزستان، قزاقستان و ترکمنستان جزو آسیای مرکزی می‌باشند و دو جمهوری قرقیزستان و تاجیکستان در بالاترین نقطه آسیای مرکزی یعنی جایی که رودخانه‌ها شکل می‌گیرند و جاری می‌شوند، قرار دارند. رودخانه بسیار بزرگ و پرآب سیردریا که قبلاً سیحون نامیده می‌شد از کوه‌های قرقیزستان و رودخانه پر آب آمودریا از کوه‌های تاجیکستان سرچشمه می‌گیرند و حد فاصل بین این دو رودخانه ماوراءالنهر نامیده می‌شود. منطقه‌ای که روابط تاریخی میان ایران و توران در آنجا شکل گرفت و در اشعار بسیار شیوای شاعر بزرگ، فردوسی بسیار از این منطقه یاد شده است.

سیردریا طولانی‌ترین رودخانه آسیای مرکزی است که دارای ۳۰۱۹ کیلومتر طول و ۲۱۹ کیلومتر مربع حوضه آبی می‌باشد. حدود ۷۵٪ آب آن از قرقیزستان، ۱۵٪ از ازبکستان، ۷٪ از قزاقستان و ۳٪ از تاجیکستان تأمین می‌شود. رودخانه سیردریا از خاک قرقیزستان، تاجیکستان و قزاقستان عبور می‌کند. رودخانه بزرگ دیگر این منطقه، آمودریا، همان‌طور که گفته شد از کوه‌های تاجیکستان سرچشمه می‌گیرد که دارای طولی معادل ۲۵۴۰ کیلومتر و حوضه آبی ۳۱۰ کیلومتر مربع است. ۷۵٪ از آب آن از تاجیکستان و ۱۴٪ آن از افغانستان تأمین می‌شود. رودخانه آمودریا از خاک ترکمنستان، تاجیکستان و ازبکستان عبور می‌کند. جمهوری قرقیزستان و تاجیکستان آبی را که در این دو جمهوری جاری است به طور رایگان در اختیار سایر جمهوری‌ها که از لحاظ جغرافیایی در پایین دست قرار دارند، قرار می‌دهند. البته ممکن است این سؤال در اذهان شکل بگیرد که آب یک هدیه الهی است و چه کسی می‌تواند آن را بفروشد اما مسأله اصلی در

همین سؤال نهفته است. نه قرقیزستان و نه تاجیکستان به سایر جمهوری‌ها که در پایین دست قرار دارند نمی‌گویند به خاطر آبی که از کشور ما سرچشمه می‌گیرد پول بپردازید. با توجه به لزوم تأمین انرژی برق برای مردم تاجیکستان و قرقیزستان، بر روی این دو رودخانه چند نیروگاه برق - آبی احداث شده است. یکی از بزرگترین نیروگاه‌ها نیروگاه برق "نورکسی" در تاجیکستان است. همچنین در تاجیکستان نیروگاه‌های سنگ توده ۱ و ۲ در حال احداث می‌باشند که اتفاقاً نیروگاه سنگ توده ۲ با همکاری و مشارکت دولت ایران در حال احداث است. از طرفی در قرقیزستان ما نیروگاه برق - آبی تایتایوسکی را با توان ۱۲۰۰ مگا وات احداث نمودیم، البته در قرقیزستان زنجیره‌ای دیگر از نیروگاه‌های برق - آبی احداث شده است و در حال حاضر نیز ما می‌خواهیم احداث دو نیروگاه دیگر را آغاز نماییم. در زمانی که درصدد احداث نیروگاه برق - آبی تایتایوسکی بودیم برای این که بتوانیم سد لازم برای ذخیره ۱۹ میلیارد متر مکعب آب ایجاد کنیم، مجبور شدیم ۳۰۰۰۰ هکتار زمین را به زیر آب فرو ببریم. ما از این ۱۹ میلیارد متر مکعب آب که پشت سد ذخیره می‌شود، سالانه ۱۲ میلیارد متر مکعب به جمهوری‌های پایین دست یعنی ازبکستان و قزاقستان می‌دهیم. این مسأله بهبود شرایط را برای کاشت پنبه و تنباکو در ۱ میلیون هکتار در ازبکستان فراهم آورده است. در زمان اتحاد جماهیر شوروی با توجه به دستوراتی که از مرکز (مسکو) دریافت می‌شد ما در تابستان آبیاری زمین‌های ازبکستان، ترکمنستان و قزاقستان را تأمین می‌کردیم. البته هم‌اکنون از مرکز هیچ کمک هزینه و دستوری نمی‌گیریم و در همین راستا همسایگان ما برای تأمین آب از ما تقاضای کمک می‌کنند و البته از آنها می‌خواهیم در این رابطه با ما همکاری تنگاتنگ داشته باشند و از ما انرژی

برق را به قیمت مناسب بخرند و در مقابل به ما مواد هیدروکربنی نظیر نفت و گاز ارائه دهند. مسأله‌ای که وجود دارد این است که ما آب را به آنها نمی‌فروشیم بلکه برای جبران هزینه‌های احداث کانال‌ها و حفظ و نگهداری تأسیسات از آنها پول دریافت می‌کنیم. البته باید بگوییم متأسفانه فقط فعلاً ما از ازبکستان گاز دریافت می‌کنیم و منبع دیگری نداریم. تا سال گذشته قیمت هر ۱۰۰۰ متر مکعب گاز ۱۱۰ دلار بود ولی امسال این رقم دو برابر شده است. به همین دلیل ما مجبور هستیم در فصل زمستان آب بیشتری را از سد "تایتایوسکی" آزاد کنیم تا بتوانیم انرژی برق بیشتری تأمین نماییم که این امر باعث اعتراض و گل‌مندی جمهوری‌هایی که در پایین دست جریان آب قرار دارند، شده است. این مسأله را نیز باید بگوییم که ما نفت و گاز نداریم و تنها منبع انرژی ما آب و تأسیسات برقی می‌باشد. در رابطه با این موضوع که ما در فصل زمستان آب بیشتری را برای تأمین انرژی برق آزاد می‌کنیم بایستی بگوییم، در سال گذشته مجبور بودیم روزانه ۶ تا ۱۲ ساعت برق را قطع نماییم.

در حال حاضر برای خروج از این شرایط بحرانی، ما در حال احداث دو نیروگاه برق - آبی به نام قنبر آتا ۱ و ۲ می‌باشیم. توان نیروگاه قنبر آتا ۱، ۶۰ مگا وات و توان نیروگاه قنبر آتا ۲، ۱۲۰۰ مگا وات است. در همین راستا روسیه توافق نموده است اعتباری معادل ۲ میلیارد دلار را در اختیار ما بگذارد. همچنین در دیدار با سرمایه‌گذاران ایرانی و کسانی که در امر ساخت و ساز مشغول به فعالیت می‌باشند می‌خواهم حضور فعالانه‌ای در این امر داشته باشند. البته احداث این دو نیروگاه نگرانی و گل‌مندی جمهوری‌های پایین دست را برانگیخته است زیرا که آنها معتقدند احداث این نیروگاه‌ها باعث آلودگی محیط زیست شده و به آن آسیب می‌رساند. از طرفی این جمهوری‌ها

معتقدند که اگر ما یک بار دیگر برای تأمین آب این نیروگاه‌ها، سد "نارین" را ببندیم آب کمتری به آنها می‌رسد. در اینجا باید این نکته را توضیح دهم که کاهش جریان آب متوجه کشورهای زیر دست این دو نیروگاه نخواهد شد. همان‌طور که قبلاً هم سالیانه ۱۲ هزار میلیارد متر مکعب در اختیار آنها قرار می‌دادیم هم‌اکنون هم سالیانه همین مقدار را تحویل می‌دهیم و میزان آب سالیانه کمتر از این میزان نخواهد شد. اما احداث و شروع به کار این دو نیروگاه برق - آبی این امکان را برای ما فراهم می‌کند که برق لازم و امنیت انرژی قرقیزستان را تأمین نماییم. همچنین در آینده نیز این امکان را برای ما فراهم می‌کند که انرژی برق را از طریق تاجیکستان به چین، پاکستان و افغانستان صادر نماییم. مسأله دیگری هم که در رابطه با تغییرات جوی زمین باید بگوییم این است که در گذشته در قرقیزستان حدود ۸۲۰۰ یخچال طبیعی با وسعت ۸/۵ هزار متر مربع وجود داشت که هم اکنون ۲۰۰۰ یخچال کاملاً آب شده است. طبیعتاً جاری شدن آب از یخچال‌های طبیعی کاهش یافته است. باید بگوییم دره تیگرانسکی که در سه استان ازبکستان و یک استان تاجیکستان قرار دارد، منطقه بزرگی نیست اما بیش از ۱۰ میلیون نفر در آنجا ساکن می‌باشند و طبیعتاً منطقه ما جزو کشورهایی می‌باشد که دارای رشد جمعیت بالایی هستند. کارشناسان بین‌المللی گفته‌اند جمعیت ازبکستان و تاجیکستان هر ۳۰ سال، جمعیت قرقیزستان هر ۴۳ سال و جمعیت قزاقستان هر ۸۱ سال دو برابر می‌شود، لذا این جمعیت احتیاج به آب پاکیزه و امکانات رفاهی دارند، پس اگر ما و تاجیکستان این سدها را نسازیم آن زمان برای این جمعیت رو به افزایش آبی نخواهد بود.

در ۲۸ آوریل رؤسای جمهور ۵ کشور آسیای مرکزی در آلمانی با یکدیگر دیدار داشتند و آنها مسائل مربوط به

پهنه آبی دریای آرال را مورد بررسی قرار دادند. من نمی‌خواهم صحبت‌های آنها را در این جا تکرار کنم فقط سخنان آقای بان‌کی مون دبیرکل سازمان ملل را نقل می‌کنم. وی اظهار داشت: تا سال ۲۰۵۰ میزان آب آمودریا و سیردریا که از دو کشور کوهستانی قرقیزستان و تاجیکستان سرچشمه می‌گیرد می‌تواند بین ۳۰ تا ۴۰ درصد کاهش یابد. به همین دلیل منابع آبی آسیای مرکزی بسیار آسیب‌پذیر است. من در یک کلام باید بگویم نه تاجیکستان و نه قرقیزستان هیچ تأثیر منفی در خشک شدن و یا کم آب شدن دریای آرال ندارند و آن مقدار آبی که وارد دریای آرال می‌شد، تغییر نکرده است. مسأله خشک شدن دریای آرال مربوط به برداشت بیشتر آب از سوی کشورهای پایین دست می‌باشد، البته طبیعی است که با توجه به رشد جمعیت و توسعه مراکز صنعتی که آب بیشتری را نیاز دارند، این مسأله به وجود می‌آید. شایان ذکر است که ما در برنامه‌ها و احداث نیروگاه‌های جدید برق - آبی با سازمان‌های بین‌المللی نظیر بانک جهانی مشاوره داریم و به توصیه‌ها و پیشنهادات آنها توجه می‌کنیم. بانک جهانی بر این باور است که جهت دسترسی به همکاری باثبات کشورهای منطقه، رویکرد متوازن کشورهای منطقه الزامی است و در همین راستا بانک جهانی این مسأله را خاطر نشان کرد که کشورهای پایین دست باید تابع اصولی باشند که به کشورهای بالادست به شکل پرداخت وجه خدماتی را که در جهت نگهداری از منابع آبی صورت می‌گیرد، جبران نمایند. این وجه بایستی طبق یک توافق‌نامه رسمی به توافق برسد. آقای بردی محمداف رئیس جمهور ترکمنستان در عشق‌آباد اظهار داشت که ما باید این مسأله را براساس موازین و هنجارهای بین‌المللی و اصول حقوق بین‌الملل با توجه به

منافع همه کشورهای منطقه و با کمک سازمان‌های بین‌المللی حل و فصل نماییم. در اینجا باید اضافه کنم که تمام تصمیم‌گیری‌ها در رابطه با آب در کشور ما نشأت گرفته از قانون اساسی و دستورات ریاست جمهوری و هیأت دولت بوده به شکلی که علیه منافع هیچ کشوری نباشد و البته در راستای تأمین منافع اقتصادی و امنیتی کشور ما نیز باشد.

در کنفرانس بین‌المللی که در دوبلین ایرلند در سال ۱۹۹۲ با عنوان " آب و توسعه زیست محیطی در قرن ۲۱" برگزار شد گفته شده است که آب دارای ارزش اقتصادی در تمام اشکال استفاده است و باید به عنوان یک کالای اقتصادی شناخته شود و این دقیقاً کاری است که کشورهای قرقیزستان و تاجیکستان درصدد انجام آن هستند. آخرین سندی که در این رابطه من به آن رجوع می‌کنم، قطعنامه شماره ۱۸۰۳ سازمان ملل متحد است. این قطعنامه بیان می‌دارد که قوانین موجود در رابطه با حاکمیت مسلم ملتها بر منابع و ثروت‌های طبیعی باید تأمین کننده امنیت، استقلال و تمامیت ارضی آن کشورها باشد.

من سخنرانی خود را با سخنان آقای اسلام کریم‌اف رئیس جمهور ازبکستان به پایان می‌رسانم. ایشان در آلمانی اظهار داشت: در رابطه با راه‌اندازی نیروگاه‌های برق - آبی در منطقه، اگر به طور مستقل کار کارشناسی بین‌المللی صورت گیرد و گفته شود راه‌اندازی این نیروگاه‌ها باعث کاهش آب در کشورهای پایین دست نمی‌شود و امنیت زیست محیطی منطقه به خطر نمی‌افتد، ما با این امر موافق هستیم و حتی آماده هستیم در احداث این تأسیسات سرمایه‌گذاری نماییم. قرقیزستان نیز از این امر حمایت می‌کند و امیدواریم ازبکستان، ترکمنستان و قزاقستان شرکت فعالانه‌ای در احداث این تأسیسات چه

در قرقیزستان و چه در تاجیکستان داشته باشند. در رابطه با ایران باید بگویم، ایران شرکت بسیار فعالی در احداث نیروگاه سنگ توده در تاجیکستان دارد. من امیدوار هستم و دعوت می‌کنم از دولت ایران که در ساخت نیروگاه قنبرآنا ۱ و ۲ در قرقیزستان همکاری و مشارکت داشته باشد.

سپس آقای میرزایف سفیر جمهوری تاجیکستان اظهار داشت: مشکل آب در خاورمیانه و آسیای مرکزی دارای قدمتی طولانی می‌باشد. در زمان اتحاد جماهیر شوروی مناقشه آب در آسیای مرکزی در قالب رهبری دولت مرکزی حل و فصل می‌شد و کمبود آب، برق و نفت و گاز حس نمی‌شد. پس از استقلال جمهوری‌ها، دولت‌های جدید برای فراهم کردن شرایط خوب برای مردم خود بتدریج با مشکلات جدید از قبیل کمبود آب، نرسیدن گاز و برق مواجه شدند. در این راستا جمهوری‌های قرقیزستان و تاجیکستان به این نتیجه رسیدند که تنها منبع انرژی و سرمایه آنها جهت گسترش و توسعه اقتصاد آنها، آب و تأسیسات و نیروگاه‌های برق - آبی می‌باشند؛ اگرچه طرح‌های اولیه این نیروگاه‌ها در دوران اتحاد جماهیر شوروی پایه‌ریزی و آماده شده بود. همانطور که آقای شریف کولوف بیان کردند، کشورهای پایین دست با ساخت نیروگاه‌های برق - آبی در بالا دست مخالف می‌باشند. من به عنوان یک کارشناس و مهندس عمران که در ساخت و ساز سد تخصص دارم کاملاً با دیدگاه کشورهای پایین دست مخالفم زیرا آبی که در پشت سد جمع می‌شود فقط برای گردش توربین‌ها استفاده می‌شود. در این جا، بایستی به یک خاطره اشاره کنم، در سال ۱۹۸۹ در یکی از نشست‌های نمایندگان حزب که من و آقای شریف کولوف نیز به عنوان نماینده‌های حزب حضور داشتیم، یکی از نمایندگان حزب ازبکستان که استاد دانشگاه نیز بودند گفت: آب آرال در

حال خشک شدن است. پس می‌بینیم از همان زمان این مشکل وجود داشته است و متهم کردن ما در کاهش آب با ساختن سد بی‌مورد است. در پایان باید بگویم همان‌طور که آقای اسلام کریم‌اف در اجلاس سران کشورهای آسیای مرکزی در آلماتی گفتند که باید کمیون بین‌المللی متشکل از سازمان‌های بین‌المللی و ناظران بین‌المللی و نمایندگان کشورهای آسیای مرکزی جهت بررسی این قضیه تشکیل شود، این کمیون باید تشکیل شود و مشخص شود که دلیل خشک شدن آرال مربوط به ساخت نیروگاه‌های برق - آبی نمی‌باشد.

در پایان دکتر مرادی رئیس مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز ضمن تشکر از سفرای کشورهای قرقیزستان و تاجیکستان و کارشناسان سیاسی برای حضور در این میزگرد، اظهار داشت: با توجه به اهمیت موضوع آب و انرژی در آسیای مرکزی و ابعاد سیاسی و اقتصادی و اجتماعی آن، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی با بررسی‌هایی که انجام داده است در نظر دارد هفدهمین همایش بین‌المللی آسیای مرکزی و قفقاز را به این موضوع اختصاص دهد و از کشورهای منطقه و کشورهای دیگر که در این مورد صاحب‌نظر می‌باشند و محققان و سیاستمداران دعوت بعمل آورد تا ابعاد مختلف این موضوع را بررسی و از راه‌کارهای ارائه شده توسط آنها در حل مسائل منطقه استفاده شود.

در ادامه جلسه از سوی حاضران سؤالاتی مطرح گردید که پاسخ مقتضی از طرف سفیر قرقیزستان ارائه شد.

ستاره ملک‌آسا

مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز